

Prof. dr. Džamna Vranić
Prof. dr. Lejla Balić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
dz.duman@pfsa.unsa.ba
l.balic@pfsa.unsa.ba

UDK / UDC 342.744

Pregledni naučni rad / Scientific review article

Primljeno / Received: 15. 03. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 29. 11. 2024.

PRAVO NA OBRAZOVANJE I RODITELJSKA ODGOVORNOST

THE RIGHT TO EDUCATION AND PARENTAL RESPONSIBILITY

Sažetak

Pravo djeteta je u civilizacijskom razvoju kojem pripadaju savremene države, članice Organizacije Ujedinjenih nacija, postalo jedan od ključnih sadržaja gradnje novog i boljeg svjetskog poretka. To znači da, dijete od rođenja pa do njegove pune poslovne sposobnosti uživa i mora uživati prava kojima odgovaraju dužnosti roditelja i staratelja, te političke zajednice na različitim razinama. Takva prava i dužnosti određene su internacionalnim konvencijama i drugim dokumentima koje obavezuju sve članice Ujedinjenih nacija. Koliko god da su razlike u kulturnim, političkim i ekonomskim prilikama pojedinih članica Ujedinjenih nacija, postoje univerzalna prava djeteta te posljedično i univerzalne dužnosti u svakom pravom uređenju. U ovome radu jasno je pokazano da određena internacionalnog političkog poretka obavezuju državu Bosnu i Hercegovinu da otkloni sadašnje stanje nedovoljnog primjenjivanja svojih dužnosti određenih u njenom Ustavu.

Ključne riječi: obrazovanje, država, dijete, roditeljska odgovornost

Summary

The right of the child has become, in the civilizational development to which modern states, United Nations members belong, one of the key contents of building a new and better world order. This means that, from birth until full legal capacity, the child enjoys and must enjoy the rights corresponding to the duties of parents and guardians, and the political community at various levels. Such rights and duties are determined by international conventions and other documents that are binding for all United Nations members. Regardless of differences in the cultural, political and economic circumstances of individual United Nations members, there are universal rights of the child and, consequently, universal duties in every legal system. This paper clearly presents that the provisions of the international political order oblige the state of Bosnia and Herzegovina to eliminate the current state of insufficient implementation of its duties specified in its Constitution.

Keywords: education, state, child, parental responsibility

1. Uvod

Pitanje o obrazovanju je ključno za anticipiranje i građenje harmonične i sigurne budućnosti bosanskohercegovačkih ljudi. Garancija za to je država, a to znači vladavina prava, u skladu s najvišim internacionalnim standardima. To jeste političko opredjeljenje sadašnjih vlasti, ali nije i praksa u kojoj bi građani Bosne i Hercegovine jasno vidjeli trajanje reformskih procesa koji vode toj poželjnoj budućnosti.

Obrazovanje je proces prenošenja znanja, vještina i vrijednosti, i kao takav neodvojiv dio razvoja društvenih zajednica na globalnom nivou. Do 20. stoljeća obrazovanje je bilo privilegija i odvijalo se unutar vjerskih institucija i porodice. Razvoj prosvjetiteljstva, a kasnije pojava liberalizma i socijalizma ponudili su drugačiji pogled na obrazovanje, ne više kao poželjnu odgojno-obrazovnu praksu, već se na obrazovanje počelo gledati kao na predmet javnog interesa i odgovornosti države. Proces internacionalizacije ljudskih prava koji je počeo nakon Drugog svjetskog rata, promijenio je prirodu razumijevanja procesa obrazovanja, te ga je statuirao kao temeljno pravo. U ovom radu biće predstavljeni normativni standardi prava na obrazovanje kao temeljnog ljudskog prava u internacionalnom sistemu ljudskih prava. Shodno tome u radu će biti predstavljene odredbe o obrazovanju i pravu na njega u ključnim dokumentima donesenim na nivou Ujedinjenih nacija, posebno Univerzalna deklaracija i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kojima je i statuirano pravo na obrazovanje, definisan sadržaj i ciljevi ovog prava. Pored toga, bit će dat i osvrt na zaštitu prava na obrazovanje u dokumentima Vijeća Evrope. Teorijskim razmatranjima roditeljske odgovornosti u pogledu prava djeteta na obrazovanje ukazuje se na potrebu uspostavljanja balansa između privatnog i javnog područja u društvenoj cjelini. Navedeno je teorijska osnova za prikaz prilika u bosanskohercegovačkom društvu i njegovoj državi u pogledu prava i dužnosti određenih direktno ili indirektno Ustavom Bosne i Hercegovine.

2. Zaštita prava na obrazovanje u dokumentima Ujedinjenih nacija

Statuiranje prava na obrazovanje dio je procesa internacionalizacije ljudskih prava koji je počeo nakon Drugog svjetskog rata, a uspostavljeni standardi su u manjoj ili većoj mjeri inkorporirani u nacionalne pravne sisteme.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

U Općoj deklaraciji o ljudskim pravima određene su ključne sastavnice prava na obrazovanje: obavezno i besplatno osnovno obrazovanje, te dostupnost i kvalitet obrazovanja shodno vrijednostima, praksi i načelima demokratije. U članu 26 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima definisano je pravo na obrazovanje:

- 1. Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno, bar u osnovnim i temeljnim stepenima obrazovanja. Osnovno obrazovanje treba da bude obavezno. Tehničko i stručno obrazovanje treba da bude opšte pristupačno, a i više obrazovanje treba takođe da bude svima pristupačno na temelju sposobnosti.*
- 2. Obrazovanje treba da bude usmjereno ka punom razvitku ljudske ličnosti i očvršćavanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono treba da pomaže razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim nacijama, rasnim i vjerskim skupinama, kao i djelatnost Ujedinjenih nacija na održavanju mira.*
- 3. Roditelji imaju prvenstveno pravo da biraju vrstu obrazovanja za svoju djecu.*

Kako se radi o deklarativnom dokumentu bez normativne snage, nisu utvrđeni pravno obavezujući učinci u realizaciji prava na obrazovanje za države članice. Međutim, idejni i politički značaj člana 26 ogleda se u tome što je prvi put obrazovanje djece statuirano ne kao privilegija, već kao pravo, ali i zato što su njime utvrđeni temeljni elementi prava na obrazovanje. Univerzalna deklaracija imala je presudnu ulogu u razumijevanju sadržaja i ciljeva prava na obrazovanje, te predstavlja pravno i idejno uporište za dokumente u kojima je tretirano i razrađeno pravo na obrazovanje, ne samo na nivou UN-a, već i u okviru regionalnih pravnih sistema¹. U vezi s tim, mogu se izdvojiti i osnovna obilježja i sadržaj prava na obrazovanje, odnosno tri osnovna elementa prema kojima je kasnije oblikovano ovo pravo, to su: pristup obrazovanju, sadržaj i cilj obrazovanja i pravo prvenstva roditelja u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu².

---

¹ Zaštita prava na obrazovanje predviđena je Protokolom 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Protokol 1, član 2), Američkom konvencijom o ljudskim pravima (član 13. Dodatnog protokola Američkoj konvenciji o ljudskim pravima u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava) i Afričkom poveljom o ljudskim pravima i pravima naroda član 17.

² S. Barnier Leroy, Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo u: *Pravo na obrazovanje – obrazovanjem protiv siromaštva i isključenosti*, 2014., str.23.

Pristup obrazovanju

Dostupnost obrazovanja podrazumijeva osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge lične osobine. Ovakva formulacija pravo na obrazovanje ne ograničava se samo na djecu, dakle ne isključuje obrazovanje odraslih. Međutim, minimalni standard je besplatno osnovno obrazovanje djece na načelu jednakosti i nediskriminacije. Shodno tome, već je 1960. godine u okviru UNESCO-a usvojena Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju kojom su utvrđene obaveze za države članice da kroz svoje nacionalne sisteme zabrane svaki oblik diskriminacije na području obrazovanja, te da promovišu jednake prilike i jednakost postupanja, poštujući različitosti obrazovnih sistema.³

Kada govorimo o zahtjevu o obaveznosti osnovnog obrazovanja, što je i temeljni fokus prvog stava, mora se napomenuti da je usmjeren ka državi. Naime, iako osiguranje obrazovanja nije isključivo dužnost države, internacionalni standardi su od samog početka državu definisali kao temeljnog nosioca obaveze da ne samo kroz svoj pravni sistem uspostavi zakonsku obavezu školovanja djece, već i da osigura školsku infrastrukturu.

Sadržaj i ciljevi obrazovanja

Obrazovanje nije benefit isključivo pojedinca, već je sredstvo emancipacije društva. Obrazovni sistem je značajan instrument kojim se usmjerava odgoj djece i mladih, kreiraju temeljne vrijednosti društva na kojima se izgrađuje politička zajednica. Monopol nad obrazovnim sistemom moćno je oružje u rukama države, te je na nivou UN-a već u prvoj fazi jasan stav da je potrebno utvrditi minimalne standarde vezane za sadržaj obrazovanja. Zato je tačkom 2 navedenog člana 26, a u skladu i s ciljevima utvrđenim Poveljom UN-a, naglašeno da obrazovanje mora biti usmjereno na poticanje, razumijevanje, toleranciju među ljudima, kao i razvijanje i poticanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Konkretnije, kao opšti ciljevi obrazovanja mogu se precizirati: a) promocija poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i priprema svake osobe za život u društvu koje poštuje principe demokratije i vladavine prava; b) razvijanje svijesti o vlastitom kulturnom identitetu, jeziku i tradiciji, na

---

³ S. Barnier Leroy, Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo u: *Pravo na obrazovanje – obrazovanjem protiv siromaštva i isključenosti*, 2014., str. 27.

način primjeren civilizacijskim tekovinama, upoznajući i uvažavajući druge i drugačije, poštujući različitosti i njegujući međusobno razumijevanje, toleranciju i solidarnost među svim ljudima.

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Univerzalna deklaracija bila je prvi internacionalni dokument iz ljudskih prava kojeg su donijele Ujedinjene nacije, a koji je obuhvatio građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava. Budući da je u vrijeme donošenja Deklaracije svijet bio politički podijeljen na liberalne demokratije i socijalističke države, to se odrazilo i na ideološku dimenziju ljudskih prava. Naime, jedinstven koncept ljudskih prava naišao je na žestoke kritike autora koji su apsolutni primat dali građanskim i političkim pravima, a ekonomska, socijalna i kulturna prava smještali u političke i moralne ciljeve kojima teži određena država i društvo.⁴ Različiti pogledi na ljudska prava znatno su usporili donošenje planiranih konvencija iz ljudskih prava, jer se radilo o dokumentima koji su pravno-obavezujućeg karaktera sa konkretnim normativnim obavezama za države, te sa kontrolnim mehanizmima implementacije. U konačnici 1966. godine usvojena su dva odvojena dokumenta Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Kako se u to vrijeme pravo na obrazovanje određivalo prije svega kao kulturno pravo⁵, njegov sadržaj, ciljevi i obaveze za države članice detaljno su razrađeni članovima 13 i 14 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁶ (u daljem tekstu Pakt), te stručnim mišljenjima UN-ove Komisije za ekonomska, socijalna i kulturna prava (u daljem tekstu Komisija).

---

⁴ Detaljnije kod J. Bakšić Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo, 2002., str. 163 – 173.

⁵ U teoriji je sve više mišljenja da pravo na obrazovanje nije samo kulturno pravo, već da se radi o više dimenzionalnom pravu, koje se u odnosu na različite aspekte implementacije i zaštite može istovremeno odrediti kao političko, lično i socijalno pravo, više kod: *Fons Coomans Identifying Violations of the Right to Education*, K.Tomaševski Primera 3.

⁶ Države članice moraju djelovati na način da ne krše prvo na obrazovanje, te ulagati najveće napore kako bi poštovali ugovorne odredbe. Države su također obavezne da svake četiri godine podnose izvještaj o stanju provedbe Pakta u nacionalnom pravu na osnovu kojeg Komisija izdaje mišljenja i preporuke. Opšta skupština je 2008. godine usvojila i Fakultativni protokol o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kojim je predviđena mogućnost podnošenja pritužbe pred Komisijom protiv države za koju se smatra da krši Paktom predviđena prava. Komisija nakon što razmotri pritužbe donosi odgovarajuće preporuke i zaključke.

Ciljevi obrazovanja definirani u Paktu usklađeni su sa Poveljom UN-a i ciljevima proizašlim iz člana 26 Univerzalne deklaracije. Iskorak u tom smislu, jeste naglasak na osnažujućem karakteru prava na obrazovanje kao predušlova za djelotvorno sudjelovanje svih pojedinaca u slobodnom društvu.

U cilju punog ostvarenja toga prava, osnovno obrazovanje mora biti obavezno i besplatno za sve kao što se navodi i u drugim dokumentima što aludira na činjenicu da je to polazna osnova. Kada govori o srednjem i visokom obrazovanju, Pakt je ponešto opsežniji i precizniji pa kaže da se „srednje obrazovanje u svojim različitim oblicima mora učiniti raspoloživim i dostupnim svima korištenjem svih odgovarajućih sredstava, a postepenim uvođenjem besplatnog obrazovanja. Jednako tako, više i visoko obrazovanje mora se učiniti jednako dostupnim svima prema sposobnostima korištenjem svih odgovarajućih sredstava, naročito postupnim uvođenjem besplatnog obrazovanja.“⁷ Naime, ovaj dokument je poseban upravo po tome što naglašava potrebu ostvarenja dostupnosti obrazovanja u punom smislu te riječi, a to znači učiniti sve razine obrazovanja besplatnim kako bi ono zaista svima bilo dostupno. S obzirom da je uvođenje potpuno besplatnog obrazovanja na svim razinama vrlo ambiciozan zahtjev, Pakt njegovu realizaciju vremenski ne ograničava, što ne znači da države-stranke nisu dužne raditi na realizaciji toga cilja. S tim u vezi, sam Pakt ponešto govori i o kvaliteti obrazovanja kada kaže da se odgoj i obrazovanje moraju usmjeriti u pravcu punog razvoja ljudske osobe i svijesti o ljudskom dostojanstvu i da moraju jačati poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, promicati razumijevanje, prijateljstvo i mir među ljudima te omogućiti svim ljudima djelotvorno sudjelovanje u slobodnom društvu.

Treći stav člana 13 precizira pravo i slobodu roditelja da osim u škole koje je osnovala država djecu mogu upisati i u druge škole, odnosno slobodi i pravu roditelja da mogu izabrati vjerski i moralni odgoj u skladu sa vlastitim uvjerenjima. Četvrti stav člana 13. nastoji pomiriti zahtjev za osnivanjem privatnih škola i promicanje slobode poučavanja i obavezu država članica da uspostave minimalne standarde u skladu sa kojim se uređuje osnivanje škola, te sadržaj i ciljevi obrazovnih programa javnih i privatnih škola.

Članom 14 se utvrđuju obveze za države koje u momentu pristupanja Paktu nemaju osigurano besplatno i obavezno osnovno obrazovanje da donesu detaljan plan provođenja.

---

⁷ Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima član 17. stav 1.

Ukratko, Međunarodnim paktom o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima utvrđuju se standardi potrebni da bi se ostvarilo besplatno osnovno obrazovanje, unapređenje pristupa obrazovanju za sve, a na načelima jednakosti i nediskriminacije, te slobode izbora vrste škole i nastavnih sadržaja, što predstavlja temeljnu bit prava na obrazovanje.

U cilju što šire provedbe i zaštite prava na obrazovanje, Komisija je usvojila i Opšti komentar br.13 kojim su date smjernice i kriteriji provedbe odredbi člana 13. U vezi s tim, izdvojena su četiri aspekta implementacije prava na obrazovanje: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost⁸.

Raspoloživost obrazovanja podrazumijeva obavezu države da osigura adekvatan broj funkcionalnih obrazovnih institucija i programa i to prije svega onih namijenjenih osnovnom obrazovanju koje bez izuzetka treba biti obavezno i besplatno. Dakle, potrebno je da su raspoloživi kapaciteti usklađeni sa brojem djece odgovarajućeg školskog uzrasta, kao i da se osigura obrazovan pedagoški kadar.

Dostupnost obrazovanja ima dvodimenzionalno značenje. Prva i osnovna dimenzija je dostupnost obrazovnih ustanova i programa svima na osnovu načela jednakosti i nediskriminacije. Međutim, Komisija je predvidjela i pozitivne obaveze država članica u vidu osiguranja fizičke i ekonomske dostupnosti obrazovanja za sve. Dimenzija fizičke dostupnosti prije svega se odnosi da bi obrazovne ustanove trebale biti na prihvatljivim geografskim lokacijama ili putem savremene tehnologije – modeli učenja na daljinu. Ekonomska dostupnost, uz obavezno besplatno osnovno obrazovanje znači i obavezu postupnog uvođenja besplatnog srednjeg i visokog obrazovanja.

Prihvatljivost obrazovanja podrazumijeva obavezu država da donesu minimalne kriterije obrazovanja koji obavezuju i privatne škole⁹, te da osiguraju da sadržaj obrazovanja bude prihvatljiv i za roditelje i za djecu. Budući da roditelji i učenici imaju pravo na odgoj i obrazovanje u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i moralnim vrijednostima, država ne smije koristiti obrazovni sistem za indoktrinaciju putem školskih programa nespojivih sa vjerskim i drugim uvjerenjima učenika¹⁰.

---

⁸ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, The Right to Education, General comment No.13, UN doc.E/C.12/1999/10, (December 1999, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/4538838c22.html>, pristupljeno 15.4.2019.

⁹ K. Tomaševski, *Right to Education*, Primera no.3, Gothenburg, 2001. str. 29.

¹⁰ *Understanding Human Rights, Manual on Human Rights Education*, European Training and Research Center for Human Rights and Democracy, Graz, 2003., str.186.

Prilagodljivost obrazovanja odnosi se na kvalitet i sadržaj obrazovnih programa, sa ciljem da znanja i vještine koje se stiču u školi budu usklađene sa društvenim razvojem i odgovarajućim potrebama učenika u različitim društvenim i kulturnim sredinama. Prilagodljivost obrazovanja podrazumijeva osiguravanje optimalnog razvoja za svaku osobu, uključujući i one sa poteškoćama u razvoju, u skladu s njihovim uzrastom, mogućnostima i mentalnim i fizičkim sposobnostima, ali i usklađenost sa specifičnim potrebama različitih grupa djece i mladih, kao što su djeca migranti, djeca radnici i sl.

Konvencija o pravima djeteta

U Konvenciji o pravima djeteta, usvojenoj 20. novembra 1989. godine¹¹ pravo na obrazovanje određuje se na mnogo jasniji, deskriptivniji i sigurno na obuhvatniji način. Svakom djetetu priznaje se pravo na obrazovanje.¹² U svrhu ostvarivanja toga prava za svu je djecu potrebno osigurati obavezno i besplatno osnovno obrazovanje, poticati razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja te ih učiniti raspoloživim i dostupnim svima.

Roditelj(i) ili drugi odgovorni za dijete imaju prvenstvenu odgovornost da osiguraju, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, uslove života potrebne za djetetov razvoj¹³.

U Konvenciji je propisano da Države članke priznaju svakom djetetu pravo na odgoj i obrazovanje i u svrhu ostvarenja toga prava, one će postupno i na temelju jednakih mogućnosti, osobito: odrediti da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno za sve; poticati razvoj različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opće i strukovno obrazovanje, učiniti ih raspoloživim i dostupnim svakom djetetu te poduzeti odgovarajuće mjere, primjerice uvesti besplatno obrazovanje i, prema potrebi, osigurati materijalnu podršku; učiniti svim dostupnim sredstvima da više i visoko obrazovanje bude dostupno svima na temelju sposobnosti; učiniti da obrazovno i profesionalno informiranje i usmjeravanje bude raspoloživo i dostupno svoj djeci; poduzeti mjere za poticanje redovitog pohađanja nastave i smanjenje stope nezavršenog školovanja.¹⁴

---

¹¹ Convention on the Rights of the Child (1989)

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en

¹² Konvenciju o pravima djeteta, (1989) UN, član 28, stav .1

¹³ Član 27. Konvencije o pravima djeteta

¹⁴ Isto, član 28.

Odgov i obrazovanja djeteta trebaju biti usmjereni prema razvoju osobnosti, talenata i najviših potencijala duševnih i tjelesnih sposobnosti djeteta; razvoju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, i načela sadržanih u Povelji Ujedinjenih nacija; razvoju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrednota zemlje u kojoj živi i zemlje iz koje potječe i civilizacija drugačijih od njegove; pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, jednakosti/ravnopravnosti među spolovima i prijateljstva među svim nacijama, etničkim, narodnim i vjerskim grupama te osobama starosjedilačkog porijekla; razvoju poštivanja zaštite prirodnog okoliša.¹⁵

3. Pravo na obrazovanje u pravnom sistemu Vijeća Evrope

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁶ (u daljem tekstu Evropska konvencija) predstavlja jedno od najznačajnijih dostignuća Vijeća Evrope, te je dokument koji je uspostavio standarde zaštite ljudskih prava ne samo u državama članicama već i na globalnom nivou. Kada govorimo o pravu na obrazovanje potrebno je reći da originalni tekst Evropske konvencije nije utvrdio zaštitu prava na obrazovanje, već je to učinjeno Prvim dodatnim protokolom (članom 2) i to na jedan specifičan način, tzv. negativnom formulacijom:

“Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.”

Radi se o djelimično restriktivnoj formulaciji, bez razrađenog sadržaja prava na obrazovanje, što je dosta različit pristup u odnosu na navedene dokumente Ujedinjenih nacija. Evropska konvencija je jedini internacionalni dokument o ljudskim pravima kojim nije definisano da svako ima pravo na obrazovanje, već isključivo da niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. Smatra se da je negativna formulacija rezultat činjenice da su u momentu donošenja Protokola br.1, sve države članice imale uspostavljene obrazovne sisteme, te da je bilo nepotrebno utvrditi obavezu uspostavljanja istog.¹⁷ Međutim, imajući u vidu ideološku dimenziju ljudskih prava, kao i prirodu Evropske

---

¹⁵ Isto, član 29.

¹⁶ Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda je prva konvencija Vijeća Evrope. Usvojena je 1950. godine, a na snagu stupila 1953. godine.

¹⁷ S. Pillai, *Right to education under European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* 1950, Christ University Journal 1, 1(2012), str.102.

konvencije, jasno je da države članice nisu htjele uspostaviti pozitivnu obavezu uspostavljanja javnog obrazovnog sistema. S druge strane, prihvaćen je UN standard da se roditeljima omogući da obrazovanje njihove djece bude u skladu sa njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

Ipak, Evropski sud za ljudska prava je kroz svoju praksu specificirao konkretnu ulogu države u implementaciji prava na obrazovanja, koje podrazumijevaju izvjesno materijalno značenje i obaveze koje iz njega proizilaze. Naime, Evropski sud za ljudska prava pojašnjava da se članom 2. Protokola 1. države ne obavezuju da obrazovanje učine dostupnim, nego se njima propisuje „pravo pristupa obrazovnim ustanovama koje postoje u određenom trenutku“. Također pravo na obrazovanje uključuje i „mogućnost ostvarenja koristi od obrazovanja, odnosno pravo na dobivanje bilo kojeg oblika službenog priznanja...za postignuti nivo obrazovanja u skladu sa pravilima koja su na snazi u državi“.¹⁸

Međutim, pravo na obrazovanje nije apsolutno, jer iz njega mogu proizilaziti implicitno prihvaćena ograničenja, jer se radi o pravu koje po svojoj pravnoj prirodi zahtijeva da ga država uređuje.¹⁹ Kao dio prava na obrazovanje, roditelji imaju pravo na poštivanje njihovih vjerskih i filozofskih uvjerenja, međutim, Sud je utvrdio da su „utvrđivanje i planiranje kurikuluma u načelu dio nadležnosti države, te da je moguće uključiti informacije ili znanje vjerske ili filozofske prirode u školske programe, pod uslovom da se prenosi na objektivni, kritički i pluralistički način“²⁰. Evropski sud se očitovao i o ciljevima obrazovanja, uključujući ulogu obrazovanja u poštivanju ljudskih prava: “U demokratskom društvu, pravo na obrazovanje je ključno za ostvarenje ljudskih prava“ (Leyla Sahin protiv Turske).²¹

---

¹⁸ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Language in Education in Belgium*, br.1474/62, 1691/62,1769/63,1994/63 i 2126/64, iz 23.7.1968., str 4 – preuzeto iz: *Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu*, Agencija Evropske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2015., str.135., dostupno na [echr.coe.int](https://www.echr.coe.int)

¹⁹ Vodič o članu 2 Protokola br.1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, str.5., ažurirano 30.4.2017. dostupno na

https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_BOS.pdf

²⁰ Evropski sud za ljudska prava, *Folgere i drugi protiv Norveške (GC)*, br.15472/02, 29. juna 2007, str. 84.

²¹ S. Barnier Leroy, *Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo u: Pravo na obrazovanje – obrazovanjem*

protiv siromaštva i isključenosti, 2014., str. 28.

Evropska socijalna povelja

Revidirana Evropska socijalna povelja u članu 17 utvrđuje socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu djece i mladih, a u okviru utvrđenih prava nalazi se i obrazovanje. Prema članu 17 države su obavezne poduzeti sve prikladne i potrebne mjere kojima će osigurati da sva djeca prime skrb, pomoć, obrazovanje i obuku koja im je potrebna (uključujući besplatno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje), djecu i mlade osobe zaštititi od zanemarivanja, nasilja ili iskorištavanja te pružiti zaštita djeci bez odgovarajućeg roditeljskog staranja.²²

Pravo na obrazovanje koncipirano je slično navedenim UN dokumentima, te utvrđuje obaveze država da svima bez diskriminacije osiguraju besplatno osnovno i srednje obrazovanje, preuzmu mjere za redovnu prisutnost nastavi, kao i da omoguće profesionalno usmjeravanje i stručno obrazovanje.

Evropska komisija za socijalna prava, u čijoj nadležnosti je nadzor nad implementacijom Evropske socijalne povelje, svojim aktima je uspostavila dodatne standarde i obaveze država članica u zaštiti prava na obrazovanje. U vezi s tim, posebno je istaknuto da su države članice obavezne osigurati integraciju djece sa invaliditetom u redovne škole²³, te da djeca koja nezakonito borave na njihovom teritoriju također imaju pristup obrazovanju²⁴.

U pogledu sadržaja prava na obrazovanje, Evropska komisija za socijalna prava, utvrdila je da spolni odgoj i obrazovanje o reproduktivnom zdravlju trebaju biti dio redovnog kurikuluma, te da u sadržajima nastavnih materijala ne smije biti socijalnog isključivanja i ponižavajućih stereotipa o seksualnim manjinama²⁵.

---

²² Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu,

https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_HRV.pdf, str. 23-24.

²³ Evropska komisija za socijalna pitanja, European Action of the Disabled (AEH) protiv Francuske, žalba br.81/2012, 11.9.2013., str. 78.

²⁴ Evropska komisija za socijalna pitanja, Medecins du Mond - Internationale protiv Francuske, žalba br.67/2011, 11.9.2012.,

²⁵ Evropska komisija za socijalna pitanja, International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERSIGHTS) protiv Hrvatske, tužba br.45/2007, 3.6.2007., str. 47.

Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici je usvojena 11. maja 2011. godine u Istanbulu. Odredbama ove konvencije utvrđuju se obaveza država članica da u zvanične nastavne planove na svim nivoima obrazovanja uvedu nastavne materijale o pitanjima: jednakosti žena i muškaraca, principa nediskriminacije i ravnopravnosti spolova, nestereotipnih rodni uloga, uzajamnog poštovanja, nenasilnog rješavanja sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovanog nasilja nad ženama i prava na lični integritet. Također, predviđa da se uklone, kao pitanje prioriteta, rodni stereotipi iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja.

4. Bosanskohercegovačke prilike

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, internacionalne konvencije o ljudskim pravima i s njima povezani protokoli imaju prednost u odnosu na sva zakonska rješenja. Između tog najvišeg pravnog određenja i realnog stanja ogromna je razlika. To je posljedica neizvršavanja obaveza države koje su određene najvišim pravnim aktom. Cijelu situaciju dodatno kompliciraju posebnosti bosanskohercegovačkog društva u pogledu njegove kulturne, političke i ekonomske prošlosti te sadašnjih usmjerenja prema punoj kompatibilnosti prema evropskoj pravnoj stečevini. Spomenute posebnosti ogledaju se u slijedećim činjenicama.

Prvo, bosanskohercegovačko društvo je pluralno na način kako su to sva savremena demokratska društva. Ali, u razvoju sadašnjih država Jugoistočne Evrope – Bugarska, Grčka, Albanija, Kosovo, Srbija, Crna Gora i Hrvatska – pravna određenja i razvoj religijski pluralnih društava su relativno nova pojava. Oslobođenja od tuđinskih vlasti tokom 19. stoljeća na području Jugoistočne Evrope bila su određena težnjom etničkog i religijskog homogeniziranja te posljedičnog progona, asimiliranja ili ubijanja onih sadržaja društva koje nije bilo moguće uključiti u ideologijsku sliku „jedinstvenog naroda“. Tako su usvajane i razvijane ideologije takozvanih etničkih čišćenja, antisemitizma, i slične. Te ideologije su prožimale ne samo kulturne sadržaje, već i na njima utemeljene školske programe.

Drugo, razvijeni su brojni ideologijski stereotipi o drugim i drukčijim. O muslimanima, Jevrejima i pripadnicima religijskih manjina, kada je riječ o religijskim razlikama te o Bošnjacima, Romima, Vlasima, Šiptarima i drugim. Književna i umjetnička djela nastala na tim osnovama usvajana i širena kao

najviše vrijednosti, iako su uključivala najgore oblike zagovaranja netolerancije, dehumaniziranja i isključivanja.

Treće, u odnosu na kulturne i političke vrijednosti koje su nametale državne vlasti nastale iz konceptata narodnog jedinstva, često povezane s onim oblicima isključivanja kakvi su svojstveni za fašizam, nacional-socijalizam, komunizam, i slične, savremeni zahtjevi o ljudskim pravima su na različite načine prešućivani i promicani čak i u sadašnje školske programe koji su predstavljani kao kompatibilni s evropskim. Upravo zato su konfesionalne organizacije smatrane utočištem i zaštitom prava roditelja da svoju djecu obrazuju u „svojoj vjeri“. A takvo obrazovanje uglavnom ostaje izvan dosega državne vlasti, odgovorne za primjenu ovdje navedenih internacionalnih standarda o pravu djeteta na obrazovanje koje mu omogućuje realiziranje u skladu s općim etičkim idealima i njegovim najboljim interesima.

Četvrto, s obzirom na prilike u bosanskohercegovačkom školstvu na svim razinama procjenjivane sa stanovišta spomenutih internacionalnih standarda, valja zaključiti da:

- (a) ispunjavanje uvjeta zahtijevanih od Bosne i Hercegovine u procesu njenog pridruživanja u Evropsku Uniju znači i mora značiti da u bosanskohercegovačkom pluralnom društvu moraju biti uspostavljeni ovdje prikazani internacionalni standardi;
- (b) osnova za reformiranje obrazovnog sistema na svim razinama u bosanskohercegovačkom društvu pretpostavlja istraživanja i uspoređivanja svih kognitivnih sadržaja koji jesu ili nisu u skladu sa spomenutim standardima; i
- (c) postojeće manjkanje aktivnosti u realiziranju internacionalnih standarda može biti smatrano strategijom onemogućavanja bosanskohercegovačkog društva u postizanju njegove kompatibilnosti sa evropskom pravnom stečevinom.

I peto, iz dostupnih javnih izvora o stanju u bosanskohercegovačkom školstvu²⁶, opravdano je tvrditi da postoje različiti oblici diskriminacije,

²⁶ Komitet za prava djeteta je razmatrao Kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine

(http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Kombinovani%20V%20i%20VI%20periodicni%20izvjestaj%20BiH.pdf) (CRC/C/BIH/5-6) na svom 2404. i 2405. sastanku (CRC/C/SR.2404 i 2405), održanom 10. i 11. septembra 2019. godine te je usvojio Zaključna zapažanja 27. septembra 2019. godine. Komitet napominje i cijeni napore države potpisnice, kao što je usvajanje Platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja (2017-2022.) i Okvirni akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma u Bosni i Hercegovini (2018-2022), kao i provedba Međunarodne procjene učeničkih postignuća (PISA) u 2018. godini, ali je Komitet je i dalje zabrinut zbog:

a) Segregacije djece u obrazovanju u vezi sa sistemom "dvije škole pod jednim krovom" i jednonacionalnim školama, te uvođenjem "nacionalne grupe predmeta" u kontekstu procesa integracije škola;

(b) Nedovoljne koordinacije Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine u pogledu smanjenja nesrazmjera u kvaliteti obrazovanja između različitih dijelova zemlje, naročito u ruralnim područjima;

(c) Neadekvatne obuke nastavnika u pogledu njihovih diskriminatornih stavova prema učenicima;

(d) Niske stope upisa romske djece u srednje obrazovanje;

(e) Visokih stopa napuštanja školovanja zbog siromaštva i lošeg materijalnog stanja;

(f) Neadekvatnih uslova u pogledu školskog materijala i kapaciteta, uključujući sanitarne uslove, učioničku opremu, sisteme zagrijavanja i pristupačne prostorije za djecu sa invaliditetom;

(g) Još uvijek niske stope upisa u predškolske ustanove, naročito kod djece iz ruralnih područja i djece iz grupa u nepovoljnom položaju, te nedostatak budžetskih sredstava za implementaciju politika i programa za unapređenje predškolskog obrazovanja.

U svjetlu pod cilja održivog razvoja 4.A i u vezi sa prethodnim preporukama Komiteta (CRC/C/BIH/CO/2-4, tačka 63), Komitet poziva državu potpisnicu da:

(a) bez odlaganja ukine segregaciju djece u obrazovanju i promoviše zajedničku jezgru nastavnih planova i programa u cijeloj državi potpisnici, imajući u vidu preporuke specijalnog izvjestioca za oblast kulturnih prava

(b) iz nastavnog plana i programa škola ukloni "nacionalnu grupu predmeta";

(c) ojača ulogu Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine i Konferencije ministara obrazovanja kao koordinacionog mehanizma, da bi se osigurao kvalitet obrazovanja u svim dijelovima države potpisnice, s posebnim akcentom na ruralnim područjima, između ostalog i kroz provođenje kvalitetnih edukacija za nastavnike i eliminaciju diskriminacije učenika od strane nastavnika;

(d) osigura efikasno funkcionisanje mehanizma za praćenje Revidiranog akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i poveća finansijska izdvajanja da bi se ispunile sve obrazovne potrebe romske djece, kako bi se povećalo njihovo učešće i inkluzija u obrazovanje na svim nivoima, naročito u srednjem i visokom obrazovanju;

(e) pojača napore za unapređenje školskog prevoza, osigura besplatne udžbenike za svu djecu u državi potpisnici i pruži finansijsku pomoć roditeljima za pokrivanje troškova obrazovanja kako bi se umanjila stopa napuštanja školovanja na svim nivoima obrazovanja;

(f) poveća neophodno finansiranje i mjere za unapređenje opreme u školama, uključujući higijenske kapacitete i pristupačnost za djecu sa invaliditetom, kao i sisteme zagrijavanja škola;

segregacije i netolerancije te produbljivanja onih podjela u društvu koje su posve suprotne ciljevima integracije bosanskohercegovačkog društva u Evropsku Uniju.

5. Roditeljska odgovornost i pravo djeteta na obrazovanje

Od svog rođenja dijete je usmjereno prema tom uključenju u društvenu cjelinu, u kojem bi raspolagalo znanjima i umijećima za harmoničnu i djelotvornu interakciju s drugim pojedincima i društvenim ustanovama.

Moguće je razlikovati tri bitna sadržaja odgovornog odnosa prema djetetu kojima mu se omogućuje takva usmjerenost – odgoj, obrazovanje i osposobljavanje. Odgojem je ovdje određen onaj sadržaj odnosa prema djetetu preko kojih mu bivaju prenijete norme ponašanja prema sebi i drugim ljudima u društvenoj hijerarhiji. Obrazovanje je sistematično podučavanje djeteta u privatnom i javnom prostoru o glavnim svjetonazorskim sadržajima u vladajućoj slici svijeta. Iako su i odgoj i obrazovanje neodvojivi od najvažnijih sadržaja društvenog poretka, odgoj u većoj mjeri podliježe diskrecionim pravima roditelja, dok obrazovanje organizira politička zajednica, ali tako da je njime omogućen minimum potrebnih znanja za efikasno uključenje djeteta u politički, kulturni i ekonomski poredak njegovog okruženja. Osposobljavanjem je određeno stjecanje odgovarajućih vještina za obavljanje konkretnih poslova u skladu s društvenim potrebama.

Obrazovanje u najširem značenju tog pojma dobiva pravna uobličenja u svim slučajevima kada ga je potrebno odrediti kao dio društvenog i političkog poretka. Potreba za djelovanjima u okvirima privatnog prava nastaje u slučajevima kada postoji nesaglasnost roditelja o obrazovanju djeteta.²⁷

Čim je izveden iz političkog poretka, obrazovni sistem ga nužno i odražava. Nije moguće odvojiti politički poredak od ideologije vladajuće elite. Ona u tome poretku vidi sredstvo za potvrđivanje i realiziranje svojih ideologijskih

---

(g) izdvoji dovoljne finansijske resurse za djelotvornu implementaciju politika i programa za obrazovanje u ranom djetinjstvu, uz poseban fokus na djecu iz ruralnih oblasti, romsku djecu i djecu sa invaliditetom i proširi svijest o važnosti predškolskog obrazovanja kod roditelja i članova porodica djece.

http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/PREPORUKA%20KOMITETA%20ZA%20OPRAVA%20DJETETA.pdf

²⁷ Jeffs, Tony (2002). „Schooling, education and children's rights“. in Franklin, Bob (ed.). *The New Handbook of Children's Rights: Comparative policy and practice*. London - New York: Routledge, str. 45-60.

ciljeva. Ali, u svakom demokratski legitimiranom političkom poretku, nije moguće otkloniti društvenu pluralnost u koju su uključeni različiti politički i religijski svjetonazori. Iako bi politička vlast mogla zahtijevati svoju neosporivu prisutnost samo u javnom prostoru, čak i tad bi njene projekcije mogle prijetiti očuvanju i razvoju društvene pluralnosti. Zato je pravo roditeljske odgovornosti, koje se proteže i preko privatnog i preko javnog područja, način ograničavanja prevlasti bilo koje ideologije u području javnog obrazovanja. Pravo je roditelja da i u javnom prostoru zahtijevaju i realiziraju zaštitu svoje djece od nepotrebne političke i bilo koje druge indoktrinacije.

Složenost roditeljske odgovornosti u tome području odražava opseg do kojeg obrazovne politike jesu, i do kojeg su uvijek bile, osporavane i suštinski političke. U pravu to je odraženo činjenicom da je obrazovanje ključno i građansko i političko pravo, te u isto vrijeme i socijalno i ekonomsko pravo. Uokvirena na taj način ta, često natjecateljska, raspravljanja o pravima legitimiraju različita predstavljanja, zahtjeve i ulaganja u roditeljsku odgovornost.

Kao građansko i političko pravo roditeljska odgovornost je karakterizirana u liberalnom političkom mišljenju kao bedem protiv opasnosti nesputane državne kontrole nad obrazovanjem. To predstavljanje je najizričnije u hladnoratovskim zapadnjačkim naracijama, gdje su sovjetski udžbenici historije predstavljeni kao primjeri opasnosti državne kontrole nad obrazovanjem. Ta paradigma prava također podcrtava i legitimira novije rasprave o roditeljskom izboru. Uz to, budući da je obrazovanje socijalno i ekonomsko pravo, uloga države je složenija te u tome okviru roditeljska odgovornost je predstavljena ne toliko u opoziciji državnom uplitanju, već više kao zajednički pothvat kakav je vidljiv u uvođenju obaveznog obrazovanja i roditeljskih dužnosti da ga nametnu.²⁸ Ali binarni obrazac građansko/političko *versus* socijalno/ekonomsko ima svoje granice: uplitanje države može biti opravdano kao šticeenje građanskih i političkih prava djece *vis a vis* njihovih roditelja i obrnuto, roditeljska prava mogu biti shvaćena da su u interesu razvojnih prava djeteta, u onoj mjeri u kojoj je to bitno za liberalnu državu.²⁹

Roditeljska odgovornost u obrazovanju je središnja za mnogo širi spektar zahtjeva i sporova. Ali u odnosu na pravo koje je u vezi sa roditeljskim izborom i pohađanjem škole napetosti su izrazitije; jer u tome okviru

---

²⁸ Probert, Rebecca, Gilmore, Stephen & Herring, Jonathan eds. (2009). *Responsible Parents and Parental Responsibility*, Oregon: Hart Publishing, str. 144.

²⁹ Ibid

roditeljska odgovornost je dopustila najveću slobodu i nametnula najstrožije zahtjeve. Usvajanje obuhvatnijeg pogleda na te odredbe služi i podržavanju i u isto vrijeme izazovu progresivnih naracija u kojima se ističe da su roditeljska prava zamijenjena shvatanjem roditeljske odgovornosti. A snaženje svijesti o roditeljskim odgovornostima na osnovi pravnih tekovina koje su utemeljene na komplementarnosti prava i dužnosti uzrokuje pomjeranje djeteta koje je ranije bilo na periferiji prostora kojem su središte bili roditelji, prema djetetu u središtu za koje odgovorni roditelji osiguravaju uvjete za neometano prolaženje kroz cijelo djetinjstvo.

Jer, dok su roditelji izvorno imali izbor da li će obrazovati svoju djecu, a sada imaju izbor kako će im djeca biti obrazovana, historijska perspektiva otkriva obim u kojem je zakonska intervencija uvijek bila posredovana preko proračunavanja i pretpostavki određenih prvenstveno društvenom klasom, ali i religijom i rodnom, te u činjenju toga otkriva značajan stupanj kontinuiteta.

Najradikalnija i najkritičnija promjena u shvatanju roditeljske odgovornosti bila je nametanje roditeljima zakonske dužnosti da obrazuju svoju djecu. To je danas opće civilizacijsko postignuće.

Ono je na različite načine uvođeno, održavano i razvijano u različitim zemljama.

Općenito govoreći, u tim novim odnosima prema pravu djeteta i odgovornosti roditelja određeno je da djetetu između 5 i 12 godina treba osigurati efikasno obrazovanje na odgovarajući način. Roditelji su dužni djetetu omogućiti pohađanje škole. Dobne granice su se mijenjale, kao i sredstva za nametanje dužnosti. Ali, osnovna dužnost je i sada ista. Sada je neupitno nametanje te roditeljske dužnosti. A upravo to predstavlja obrtanje principa dugog trajanja prema kojem je obrazovanje bilo privatno pitanje posve u okviru diskrecionog odlučivanja roditelja.

U kontekstu religijskog obrazovanja, pravo roditelja je, prije nego države, da odrede religijsko obrazovanje djeteta. Uz to, to je očito pravo roditelja, a ne pravo uključenog djeteta. Takvo naglašavanje prava roditelja da odrede religijsko obrazovanje svoje djece odražava striktno čitanje tumačenja teksta i sudske prakse u vezi sa članom 2. Protokola 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.³⁰ Kako to tumači Jane Fortin, čini se da taj pristup počiva na pretpostavci da, iako to država ne smije, roditelji mogu indoktrinirati svoju djecu.³¹

---

³⁰ Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1950

³¹ Vidjeti više u: Fortin, Jane (2005). *Children's Rights and the Developing Law*, II eds., Cambridge: Cambridge University Press, str. 356.

Široka ovlaštenja data roditeljima da odrede religijski odgoj i obrazovanje djeteta omogućuje podržavanje dobrobiti djeteta uspostavljanjem snažne povezanosti sa porodicom, zajednicom, kulturom i vjеровanjem. Uz to prava i slobode dani roditeljima povezani su također i sa zaštitom interesa roditelja. Njihov interes je zaštićen čak i onda kada je svakodnevna briga o djetetu povjerena nekom drugom. Nadalje, prava dana roditeljima često mogu biti realizirana bez obzira na stavove djeteta, kako je to vidljivo iz prava roditelja da spriječe djecu u pohađanju časova vjerskog obrazovanja.

Velika su prava roditelja u određenju religijskog odgoja i obrazovanja djece, ali nisu i neograničena. Iako su rijetka zakonska uplitanja radi ograničenja religijskih prava roditelja, roditelji se ipak mogu suočavati s ograničenjem općih pravnih standarda. Iako im cilj nije ograničenje religijske slobode roditelja, primjena tih standarda može uzrokovati nametanje roditeljima ograničenja ili dužnosti koji su u neskladu s njihovim religijskim vjеровanjima. Religijska sloboda ne otklanja zakonske obaveze.

6. Pravo na obrazovanje i s njim povezana pitanja: globalni kontekst

Obrazovanje doprinosi razvoju društva na mnogo nivoa, počevši od borbe protiv siromaštva, snaženja žena, do promocije ljudskih prava i jačanja demokratije³². Međutim, da bi se ostvarile sve ove važne uloge, pravo na obrazovanje se ne može tretirati samo kao “pravo na učenje”, već je od velikog značaja da djeca i mladi imaju pristup školama, kvalitetnim programima, socijalizaciji i interakciji sa nastavnicima i vršnjacima.

Nažalost, prve dekade 21. vijeka obilježio je niz različitih humanitarnih kriza u kojima su najveće žrtve bili civili, a posebno djeca čija su temeljna prava, kao što su pravo na život i dostojanstvo, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na porodicu i dom najgrublje prekršena. Jednako im je uskraćeno i pravo na obrazovanje, što se može činiti perifernim u odnosu na temeljna prava, ali to nikako nije slučaj. Zaštita prava na obrazovanje ne prestaje u vanrednim okolnostima, naprotiv, baš tada je potrebno poduzeti posebne mjere zaštite obrazovnih institucija, nastavnog kadra, studenta i učenika.

---

³² UNICEF, ‘Rebuilding Hope in Afghanistan’ (*UNICEF*, November 2003)

<<https://www.unicef.org/publications/files/e0973unicef.pdf>>, 2

Generalna skupština je 27.10.2010.godine usvojila Rezoluciju o pravu na obrazovanje u kriznim situacijama (Rezolucija 64/29)³³, s ciljem da se podigne svijest o različitim atacima na obrazovanje, kao i da se potakne države članice na odgovarajuće akcije. Pa se tako, između ostaloga, države članice potiču da usvoje i implementiraju strategije i politike kojima bi se prava na obrazovanje tretiralo kao segment humanitarne pomoći i humanitarnog odgovora. Države članice se pozivaju da osiguraju resurse za prilagodbu nastavnog plana i programa, obuke nastavnika, programe pripravnosti u školama u situacijama vanrednog stanja. Strane koje se nađu u oružanom sukobu, podsjeća se na obaveze prema međunarodnom humanitarnom pravu i međunarodnom pravu ljudskih prava, koje znače posebnu zaštitu civila i civilnih objekata, što obuhvata učenike, studente, nastavno osoblje, škola i visokoškolske institucije.

U nastojanju da se zaštita prava na obrazovanje u kriznim situacijama podigne na viši nivo, 29. oktobra 2021. godine, Vijeće sigurnosti UN-a usvojilo je jednoglasno Rezolucija o djeci u oružanim konfliktima 2601 (2021)³⁴. Rezolucijom 2601(2021) osuđuju se napadi na škole, djecu i nastavnike, te pozivaju strane u sukobu da odmah zaštite pravo na obrazovanje. Napadi na škole označeni su kao od teška kršenja prava djece, te je istaknuto kako je nastavak obrazovanja u oružanim sukobima ključni prioritet za međunarodnu zajednicu. Države članice su pozvane da razviju efikasne mjere za sprečavanje i rješavanje napada i prijetnji napadima na škole i obrazovne ustanove. Za buduća istraživanja i bavljenja temom obrazovanja, važno je baviti se pitanjima različitih političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i sigurnosnih aspekata koji onemogućavaju realizaciju prava djece na obrazovanje na globalnom nivou.³⁵

---

³³ General Assembly resolution 64/290 of 2010 urges United Nations (UN dostupna na <https://digitallibrary.un.org/record/685964?v=pdf>)

³⁴ Security Council resolution 2601 (2021) [on children and armed conflict] <https://digitallibrary.un.org/record/3946523?ln=en>

³⁵ Vidjeti više u: Akande, A., Akande, T., Adetoun, J. and Adewuyi, M., 2023. Children in Times of War and World Disorder in the Twenty-First Century: The International Law and Children's Human Rights. In *Politics Between Nations: Power, Peace, and Diplomacy* (pp. 305-335). Cham: Springer International Publishing; Berrick, J.D., Gilbert, N. and Skivenes, M., 2023. Child protection systems across the world. *The Oxford handbook of child protection systems*, pp.1-22; Eide, A., 2001. Economic, social and cultural rights as human rights. In *Economic, social and cultural rights* (pp. 9-28). Brill Nijhoff; Wabwile, M., 2010. Implementing the social and economic rights of children in developing countries: The place of international assistance and cooperation. *The international Journal of Children's Rights*, 18(3), pp.355-385; Jerome, L., Emerson, L., Lundy, L. and Orr, K., 2015. Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries; Landman, T., 2005. *Protecting human rights: A comparative study*. Georgetown University Press;

7. Zaključak

Internacionalnim standardima obrazovanja kao jednog od temeljnih ljudskih prava određeni su načini kojima bi svakom djetetu u svijetu bilo osigurano da iskaže i razvije svoje najbolje mogućnosti. Primjena tih standarda je moguća ovisno o kulturnom, političkom i ekonomskom razvoju pojedinih država, ali nikada i nigdje ne može biti osporeno a da to ne znači i kršenje obaveza svake pojedine države. U slučaju države Bosne i Hercegovine ta obaveza, jasno određena internacionalnim standardima, nije ni primjenjivana niti razvijana u skladu s obavezama i potrebama. Implikacije tog su višestruke – neusklađeni školski programi, neriješena pitanja različitih oblika segregacije, netolerancije i predrasuda naslijeđenih iz prethodnih ideologijski zasnovanih poredaka i slično. Naročito je važno pitanje takozvanih autonomnih prava roditelja u odnosu na religijsko indoktriniranje djece.

Uvođenje obaveznog osnovnog školovanja značilo je i miješanje u porodični život, gdje je jedna od najradikalnijih promjena bila promjena shvatanja roditeljske odgovornosti, odnosno nametanje roditeljima zakonske dužnosti da obrazuju svoju djecu. Iako je internacionalnim standardima jasno definisano da su i sloboda i pravo roditelja da obrazovanje njihove djece ne budu suprotni njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima, utvrđivanje kurikuluma u nadležnosti je države, te roditelji ne mogu zahtijevati izuzeće od primjene zakona jednostavnim pozivanjem na svoje religijsko vjerovanje. Za buduća istraživanja i bavljenja temom obrazovanja, važno je baviti se i pitanjima različitih političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i sigurnosnih aspekata koji onemogućavaju realizaciju prava djece na obrazovanje.

Literatura

1. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
2. Akande, A., Akande, T., Adetoun, J. and Adewuyi, M., 2023. Children in Times of War and World Disorder in the Twenty-First Century: The International Law and Children's Human Rights. In *Politics Between Nations: Power, Peace, and Diplomacy* (pp. 305-335). Cham: Springer International Publishing.
3. Američka konvencija o ljudskim pravima

Carvalho, S. and Dryden-Peterson, S., 2024. Political economy of refugees: How responsibility shapes the politics of education. *World Development*, 173, p.106394.

4. Berrick, J.D., Gilbert, N. and Skivenes, M., 2023. Child protection systems across the world. *The Oxford handbook of child protection systems*, pp.1-22.
5. Carvalho, S. and Dryden-Peterson, S., 2024. Political economy of refugees: How responsibility shapes the politics of education. *World Development*, 173, p.106394.
6. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, The Right to Education, General comment No.13, UN doc.E/C.12/1999/10, (December 1999, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/4538838c22.html>
7. Convention on the Rights of the Child (1989)
8. Dž. Duman, Ostvarivanje roditeljskog staranja – savremeni pravni okvir, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu (2014.)
9. Eide, A., 2001. Economic, social and cultural rights as human rights. In *Economic, social and cultural rights* (pp. 9-28). Brill Nijhoff
10. Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
11. Fortin, Jane (2005). *Children's Rights and the Developing Law*, II eds., Cambridge: Cambridge University Press
12. General Assembly resolution 64/290 of 2010 United Nations <https://digitallibrary.un.org/record/685964?v=pdf>
13. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=I-V-11&chapter=4&lang=en
14. J. Bakšić Muftić, Sistem ljudskih prava, Sarajevo, 2002.
15. Jeffs, Tony (2002). „Schooling, education and children's rights“. in Franklin, Bob (ed.). *The New Handbook of Children's Rights: Comparative policy and practice*. London - New York: Routledge
16. Jerome, L., Emerson, L., Lundy, L. and Orr, K., 2015. Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries.
17. K. Tomaševski, *Right to Education*, Primera no.3, Gothenburg, 2001.
18. K.Tomaševski, *Fons Coomans Identifying Violations of the Right to Education*, Primera No 3.
19. Kombinirani V i VI periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta(http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Kombinovani%20V%20i%20VI%20periodicni%20izvjestaj%20BiH.pdf)
20. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011.)
21. Landman, T., 2005. *Protecting human rights: A comparative study*. Georgetown University Press.
22. Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) Generalna skuština UN.
23. Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948), Generalna skupština UN
24. Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu, Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2015. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_HRV.pdf

25. Probert, Rebecca, Gilmore, Stephen & Herring, Jonathan eds. (2009). *Responsible Parents and Parental Responsibility*, Oregon: Hart Publishing
26. *protiv siromaštva i isključenosti*, 2014.
27. Protokol 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda
28. S. Barnier Leroy, Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo u: *Pravo na obrazovanje – obrazovanjem*
29. S. Pillai, *Right to education under European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950*, Christ University Journal 1, 1(2012),
30. Security Council resolution 2601 (2021) [on children and armed conflict] <https://digitallibrary.un.org/record/3946523?ln=en>
31. *Understanding Human Rights, Manual on Human Rights Education*, European Training and Research Center for Human Rights and Democracy, Graz, 2003
32. Vodič o članu 2 Protokola br.1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_BOS.pdf
33. Wabwile, M., 2010. Implementing the social and economic rights of children in developing countries: The place of international assistance and cooperation. *The international Journal of Children's Rights*, 18(3), pp.355-385
34. Zaključna zapažanja Komiteta za prava djeteta o kombinovanom petom i šestom izvještaju Bosne i Hercegovine http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/PREPORUKA%20KOMITETA%20ZA%20PRAVA%20DJETETA.pdf